SEBAHATTİN VANLI'YA ARMAĞAN

-TARİH YAZILARI-

Editörler:
Doç. Dr. Uğur Bozkurt
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Ertürk

EKİN
Basım Yayın Dağıtım

2025

© 2025 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

ISBN: 978-625-5661-96-8

Sayfa Düzeni / Kapak Tasarımı: Vildan YAVUZ

Baskı ve Cilt:
Vadi Grafik Tasarım ve
Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad.
No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

Baskı Tarihi: Kasım 2025

EKİN Basım Yayın Dağıtım
Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax.: (0.224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com
www.ekinkitap.com

SUNUŞ

Sebahattin Vanlı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde 1993 tarihinde Arş. Gör. Olarak göreve başladı. O, göreve başladığı andan itibaren bölümün kurumsal işleyişinde her zaman etkin bir rol alan ve verilen işten yüksünmeyen her işi bir şekilde çözmeye çalışan bir kişiliğe sahipti. Öyle ki bu özelliğiyle kurumsal sorumluluğun ötesinde öğrencilerin dertleriyle de ilgilenirdi. Bölüm öğrencilerinin ve göreve yeni başlayan genç akademisyenlerin de ağabeyi idi Sabahattin. Enaniyeti olmayan derviş meşrepli bir adamdı O.

Sebahattin hoca hayata daima olumlu yönden bakan, tabiatı öyle laf olsun diye değil bütün içtenliğiyle seven, eken biçen üretmeyi seven bir adamdı. Hayata böylesine olumlu bakan, kendi tabiiliği içinde coşkun bir hal içerisinde olan bu adamın akademik hayatı bu paralelde coşkunlukla ilerlemedi. Bu süreçte karşılaştığı mevzuata bağlı olumsuzluklar onun akademik ilerleyişinin önünde bir engel teşkil etti. Olumsuzluklar onun akademik kariyer edinme motivasyonunu bozdu. Dolayısıyla bildiklerini kendi tarzıyla aktarma yolunu seçti. Eski yazıya vukufiyeti yüksekti; o nedenle bölümün hocaları, lisans ve lisansüstü öğrencileri her türlü metin okumalarında onunla iletişime geçer, ona bir şeyler sorardı. Bir kez bile ben uğraşamam dediğini duyan olmamıştır diye düşünüyorum. Yeter ki "şuna bir bakabilir miyiz hocam" deyin, elindeki kendi işini bırakır, sizin işinizle uğraşır, çözmeye çalışırdı.

Ağır adamdı Sebahattin. Ağaç dikme dışında her işini yavaş ve sindire sindire yapmayı severdi. Kimse onu yoğun bir koşuşturma içinde görmemiştir. Konuşması ağır, yürümesi ağır, kavgası gürültüsüz, bağırışsız çağırışsız; gülmesi sessiz sadece bir tebessümden ibaret olan bir garip adamdı. Kendi kalbi çok kırıldığı halde kimsenin kalbini kırmayan, börtü böceğin bile kırılmasından ödü kopan bir kişioğluydu. Pek bu dünyanın adamı değildi. Olmaya da hevesi olmadı hiç. Bu hayatı, "karışmayın bana ben kendi fıtratımca ağır ve usul yaşayayım" dercesine sürdüren Sebahattin, ölüme koşarcasına gitti. Ama yine sakin, yine bağırışsız, ansızın. Telefon açtılar Sebahattin hasta oldu bile demeden "Sebahattin öldü" dediler. Ruhu şad olsun. Biz ondan hiç incinmedik o da bizden incinmemiştir inşallah.

Biz elinizdeki armağan kitabıyla bu sessiz adama bir ses olalım, hatıralarda hep var olsun istedik. Eserin hazırlanmasında katkıda bulunanlara teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Ekim 2025
Van

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM
ORTAÇAĞ TARİHİ

Recî' Vak'ası 3
Abdullah DUMAN
Ebî Ubeyd el-Bekrî'nin Coğrafyacılığı 21
Murat AĞARI
Hamdânîler Döneminde Meyyâfârikîn (Silvan) 39
Ömer TOKUŞ
Ortaçağ İslâm Dünyasında Kadınların Eğitimi ve Eğitim Hayatındaki Yerine Dair 57
Nevzat KELEŞ

İKİNCİ BÖLÜM
YENİ VE YAKINÇAĞ TARİHİ

Tanzimat Sonrası Osmanlı'da Doğal Kaynak Yönetimi: Ormanların Korunması, Kullanımı ve Kurumsallaşma Süreci 71
Ercüment TOPUZ
Ermenilerin Van'da Yaptığı Müslüman Katliamında ABD'li Misyonerlerin Rolü 93
Sami AĞAOĞLU
Enes EKMEKCİ
Balkan Savaşları Esnasında Osmanlı Devleti'nin Doğu Sınırında Rus Tehdidi 121
Halit BAŞ
Anadolu'da Ahiliğin Kurumsallaşma Süreci 155
Yağmur ŞEN

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURİYET TARİHİ

Futbol - Siyaset ve Kimlik İlişkisi (1910-1940) 173
Aydın YERGİN
Bekir KOÇLAR
Tarihten Sesler Mecmuasında Türklerde Kültür, Tarih ve Edebiyat 191
Abdulhamit DENİZ
Cumhuriyet Döneminde Ağaç Sevgisinin Topluma Kazandırılması ve Orman Koruma Politikaları (1923-1950) 205
Ferit YÜCEBAŞ
Yassıada Mahkemesinin Yapısı, İşleyişi ve Anayasayı İhlal Davası 231
Yunus ÖZDURĞUN

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Kalkınma Hamlesi Olarak Uygulanan Su Politikası ve Yapılan Su İşleri (1926-1950) 259
Abdurrahman YALÇINKAYA
'Soğuk Savaş'ın Gölgesinde Bir İsyan: 1956 Macar İhtilali ve Türkiye'ye Yönelen Göç Dalgası..... 299
Özlem KARAPINAR GÖK
Cemil Tahir Taner'in Türk Spor Tarihindeki Yeri (1892-1946)..... 327
Şeyma ARVAS

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
GENEL TÜRK TARİHİ

Kuzeydoğu Hindistan'daki Ayrılıkçı Hareketler (ULFA, NSCN, NDFB) 345
Hilal ŞAHİN
Şengül DEMİREL

Cumhuriyet Döneminde Ağaç Sevgisinin Topluma Kazandırılması ve Orman Koruma Politikaları (1923-1950)

Ferit YÜCEBAŞ*

Giriş

Ağaç, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren hayati bir rol oynamış ve ilk dönemlerden itibaren insan hayatında vazgeçilmez bir unsur olarak yerini almıştır. İlk insanların doğal çevreyle kurduğu ilişkide, ağaç temel bir unsur olarak öne çıkmış ve yalnızca yakacak odun kaynağı olarak değil, aynı zamanda barınma ihtiyacının karşılanmasında da vazgeçilmez bir materyal olmuştur. Nitekim ilkel topluluklar, ağaç malzemesini kullanarak kendilerine kulübeler inşa etmiş ve bu sayede hem olumsuz iklim koşullarından korunmuş hem de yabani hayvanlara karşı güvenliklerini sağlamışlardır. Bu bağlamda ağaç ve ormanlar varlığını her zaman sürdürmüş ve tarihsel süreç içerisinde önemini koruyarak günümüze kadar gelmiştir (BCA, 030.1.0.0/81.511.4; Aydın, 23.09.1938; Halid, "Ağaç, Tahta ve İnsan", Tan, 27.12.1941).

Osmanlı Devleti'nde Ormancılık uygulamaları özellikle saray, ordu ve donanmanın yakacak ve yapı malzemesi ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak şekillenmiştir. Modern anlamda ormancılık faaliyetlerinin kurumsallaşma süreci ise 1839 yılından sonra başlamıştır. 1840 yılında Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak İstanbul'da bir Orman İdaresi/Orman Müdürlüğü kurulmuş ve başına da Ahmet Şükrü Bey atanmıştır. Ancak bu ilk girişimler, daha çok ormanların kontrolsüz kullanımının önüne geçme çabasıyla sınırlı kalmıştır. İstanbul merkezli olarak kurulan bu müdürlük, aynı zamanda Osmanlı dönemindeki ilk ormancılık örgütü olma niteliğini taşımaktadır. Bu teşkilatın kurulmasıyla birlikte, uzun yıllar ormanlardan sınırsız ve serbest biçimde yararlanılmasına imkân tanıyan cibal-i mübaha[1] anlayışı da etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu gelişme, orman kaynaklarının devlet denetimine alınması anlayışının benimsenmesi açı-

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, feritycubas@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4645-1734.

[1] Cibâl-i mübâha, kimsenin mülkiyeti altında olmayan dağlar. Bkz., (Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2010.

sından bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Ancak Orman Müdürlüğü'nün faaliyetleri hem halkın hem de bazı devlet yöneticilerinin tepkisine neden olmuştur. Bu tepkiler, özellikle ormanlardan serbest faydalanma alışkanlığının sınırlanması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Müdürlük, kurulduktan yalnızca kısa bir süre sonra, 1841 yılında kapatılmıştır. Bu dönemdeki ormancılık uygulamaları büyük ölçüde devletin stratejik ihtiyaçlarına cevap verme kaygısı ile sürdürülmüştür (Erdönmez vd., 2023; Ok, 2023).

Ormanlara yönelik eğitim amaçlı adımlar ise 1857 yılında atılmıştır. Bu kapsamda Batı'daki örnekler dikkate alınarak Avrupa'dan uzmanlar getirilmiş ve bu uzmanlardan ormanların mevcut durumunu tespit etmek ve bilimsel temellere dayalı ormancılık faaliyetlerini başlatmak amacıyla bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyetin başında, Fransız ormancılık uzmanı Prof. Louis Tassy yer almıştır. Fransız Orman Kanunu hakkında derin bilgi ve tecrübeye sahip olan Tassy ve ekibi, Türk ormancılığının teknik esaslara dayalı olarak yeniden yapılandırılması sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Prof. Tassy, 1857-1862 ve 1865-1868 yılları arasında toplam sekiz yıl boyunca bu görevi yürütmüş ve heyetiyle birlikte çeşitli bölgelerde detaylı incelemeler gerçekleştirmiştir. Bu heyet, yaptıkları inceleme ve gözlemler neticesinde bir rapor hazırlamıştır. Hazırladıkları raporda Türkiye'nin orman varlığı bakımından sanıldığı kadar zengin olmadığını belirtmiş ve ormanların, özellikle keçi otlatma, yangınlar ve bilinçsiz kesim gibi nedenlerle ciddi biçimde tahrip edildiğine dikkat çekmişlerdir. Heyetin değerlendirmelerine göre, Türkiye'de orman ve ormancılık alanındaki ilk ciddi adımlar, Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında atılmıştır. Bu heyetin önerileri doğrultusunda, 1857 yılının Kasım ayında İstanbul'da bir "Orman Mektebi" açılmıştır. Bu okul, devletin ormancılık alanındaki ilk sistemli girişimi olarak kabul edilmektedir. Bu girişimle ormancılık alanında nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve bilimsel ormancılık anlayışının yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu okul, Türkiye'de modern ormancılık eğitiminin temellerini atan ilk kurumsal yapı olarak kabul edilmektedir. Böylece bilimsel temellere dayalı bir ormancılık teşkilatının kuruluşu da resmen başlatılmıştır. Fakat ormancılık faaliyetlerinin kurumsallaşması sürecinde, merkezi bir orman teşkilatının kurulmasından önce, yaklaşık on yıllık bir hazırlık dönemi yaşanmıştır. Bu süreçte orman işleri, Umûr-ı Nâfia Nezâreti'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Meclis-i Maâbir tarafından yürütülmüştür. Ormanların idaresine yönelik sistemli bir teşkilatın oluşumuna zemin hazırlayan bu geçiş dönemi, kurumsal altyapının oluşturulmasında önemli bir aşama olarak görülmüştür. 1868 yılında Maliye Nezâreti'ne bağlı olarak kurulan Orman İdaresi Müdürlüğü[2] bir genel müdür,

[2] Orman Umum Müdürlüğü'nün başına çeşitli dönemlerde hem Müslüman hem de gayrimüslim bürokratlar getirilmiş olup, bu isimler arasında Aristidi Baltacı, Bedros Kuyumciyan, Artin Dadyan, Yusuf Ziya Paşa,

bir meclis ve bir kalemden (yazı işleri birimi) oluşmaktaydı. Müdürlüğün kurulmasıyla birlikte, ormanların korunması, işletilmesi ve düzenlenmesine ilişkin faaliyetlerin merkezi düzeyde yönetilmesi amaçlanmıştır. Bu merkezi yapı, 1868-1869 yıllarında yürürlüğe giren Orman Nizamnâmesi ile birlikte taşrada da örgütlenmiş ve bazı vilayetleri kapsayacak şekilde ilk Orman İdaresi kurulmuştur. Bu idari yapılanma, Osmanlı topraklarında ormancılık faaliyetlerinin merkezden taşraya yayılan bir kamu hizmeti haline gelmesini sağlamıştır. Söz konusu dönemde, merkez teşkilatının yanı sıra taşrada görev yapacak personel yapısı da şekillenmiştir. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nin orman idaresinde görev yapan kadrosu 29 orman mektebi mezunu müfettiş ve müfettiş muavini, 64 atlı bekçi ve bekçibaşı, 186 piyade bekçi ve yeterli sayıda kâtipten oluşmaktaydı. Orman idaresinde bulunan personel yapılanması, ormancılık hizmetlerinin sadece denetim ve koruma işleviyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda eğitilmiş uzman kadrolar eliyle yürütülmeye çalışıldığını da göstermektedir. Orman idaresi, bu süreçte Maliye Nezareti'nin emrine verilmiştir. 1870 yılında yürürlüğe konulan Orman Nizamnamesi ile ormanların işletilmesi yasal düzenlemelere bağlanmıştır. Ayrıca belirli koşullar altında yerli ve yabancı kişi ya da kuruluşlara orman işletme hakkı tanınmaya da başlanmıştır. Ancak, dönemin mevcut şartları göz önünde bulundurulduğunda, bu düzenlemenin uygulamada istenen düzeye ulaşılamadığı ve etkinliğinin sınırlı kaldığı söylenebilir (BCA, 030.1.0.0/81.511.4; Yurtoğlu, 2021; Yund, 1959; Gümüş, 2023).

II. Meşrutiyet döneminde ormancılık üzerine eğitim görmeleri için yurt dışına öğrenci gönderilmesi planlanmış fakat Balkan ve I. Dünya Savaşı nedeniyle bu plan gerçekleşememiştir. I. Dünya Savaşı ve ardından gelen Milli Mücadele yılları ise yalnızca insan ve ekonomi kaynaklarını değil, aynı zamanda doğal çevreyi de ciddi biçimde etkilemiştir. Bu süreçte, özellikle ağaç ve orman varlıkları önemli ölçüde tahrip olmuştur. Millî Mücadele'nin savaş safhasının sona ermesinin ardından uzun bir süre orman alanlarına yönelik istikrarlı bir politika oluşturulamamıştır. Fakat bu süreçte ormanların hukuki ve idari düzenlenmesine yönelik 197 maddeden oluşan bir kanun taslağı hazırlanmıştır (27 Eylül 1922). Cumhuriyet rejimine geçilmesi ile birlikte ormanların yeniden canlandırılmasına yönelik çeşitli girişimler başlamıştır. Bu girişimler, yalnızca Cumhuriyet dönemine özgü bir uygulama olmayıp, Milli Mücadele Dönemi'nin son yıllarında da önem arz eden bir konu olarak gündeme gelmişti. Bu çerçevede, İktisat Vekâleti tarafından vilayetlere gönderilen talimatlarla, ağaçlandırma faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve halk nezdinde teşvik edilmesi çalışmalarının yürütüldüğü görülmüştür. Söz konusu politika doğrultusunda 1921 yılında Konya'da, numune çiftliği çevresinde bir orman alanı oluşturulmasına yönelik

Mehmet Nazif Bey, Hoca Ali Rıza Efendi, Nesip Karaçay ve Tevfik Ortaç gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., (Yund, 1959).

somut adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, aynı yıl içerisinde 2.500 kavak, 536 akasya ve 486 gladiçya olmak üzere toplamda 3.512 ağaç fidanı dikilmiştir. Bunun yanı sıra, şehir içindeki cadde ve sokaklara da çeşitli türlerde fidanlar dikilmiş ve bu çalışmalarla birlikte toplam 5.062 fidan toprakla buluşturulmuştur. Konya örneği, yalnızca sembolik bir girişim değil, dönemin çevreye ve doğal kaynaklara yönelik duyarlılığının somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde de benzer fidan dikim faaliyetlerinin yürütüldüğü bilinmektedir. Bu uygulamalar, Millî Mücadele'nin yarattığı kaynak kıtlığına rağmen çevresel iyileştirme ve uzun vadeli kalkınma anlayışının erken bir ifadesi olarak dikkat çekmektedir (Hakimiyet-i Milliye, 04.05.1921; Koçlar, 2022; BCA, 030.18.1.1/5.26.8; Ulus Sesi, 27.04.1938; Veldet, "Ormanlarımız ve Kanunlarımız", Cumhuriyet, 03.01.1945; Polatoğlu, 2021).

1869 ile 1937 yılları arasındaki dönemde ormancılık politikaları, ormanlardan faydalanma ve ormanların korunması etrafında şekillenmiştir. Bu dönemde yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi incelendiğinde, düzenlemelerin yalnızca bu iki ilkeye yönelik hükümler içerdiği dikkat çekmektedir. Mevzuat kapsamında, orman kaynaklarının kullanımı ve mevcut orman alanlarının korunmasına yönelik tedbirler öne çıkarken, orman varlığının artırılmasına, mevcut ormanların imar ve ıslahına, orman işletmeciliğine ve ormanların toplumsal hizmet işlevlerine ilişkin herhangi bir strateji veya uygulamaya yer verilmediği görülmektedir (BCA, 030.1.0.0/81.511.4).

1. Cumhuriyet Döneminde Ormanları Koruma Politikaları

Türkiye'deki ormanların büyük bir bölümü devlet mülkiyetindedir. Bu durum, ormanların korunması ve düzenli bir şekilde işletilmesi halinde, yalnızca doğal çevrenin değil, aynı zamanda toplumsal refahın da güvence altına alınacağı anlamına gelmektedir. Zira bu yaklaşıma göre, ülke genelinde orman ürünlerine ihtiyaç duyan tüm vatandaşların gereksinimleri, devletin ormancılık teşkilatı aracılığıyla planlanacak ve karşılanacaktır. Özellikle orman içinde veya orman kenarlarında yaşayan yaklaşık 9 milyon köylü vatandaşın, ormandan geleneksel veya hukuki çerçeveden doğan özel yararlanma haklarının gözetilmesi, denetlenmesi ve gerektiğinde düzenlenmesi yine aynı kurumsal yapının sorumluluğundadır. Bu sayede, söz konusu köylerin ekonomik yapısının iyileştirilmesi ve kalkındırılması mümkün olabilecektir. Ancak bu ideal hedeflere ulaşılması, yetkin, donanımlı ve yeterli kaynağa sahip bir orman teşkilatının varlığı ile mümkündür (BCA, 030.1.0.0/81.511.4).

Ormanların korunmasına yönelik hukuki altyapının güçlendirilmesi amacıyla, Mart 1924'te Muvazene-i Umumiye Kanunu'na orman muhafazasına

ilişkin bazı ek maddeler konulmuştur (BCA, 030.18.1.1/9.18.1). Bunun yanında 27 Kasım 1924 tarihli İkinci Hükümet Programı'nda ormanların korunması ve gerçek anlamda işletilmesine yönelik temel politikalar belirlenmiştir. Bu program çerçevesinde, ormanların etkin biçimde muhafaza edilebilmesi için, köylülere ve özel şahıslara ait orman alanlarının devlet ormanlarından açık bir şekilde ayrılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, devlet ormanlarında korunacak alanlarla kesime izin verilecek bölgelerin net bir biçimde tespit edilmesi ve ormancılık teşkilatının da bu esaslar doğrultusunda yeniden yapılandırılması öngörülmüştür. Ayrıca, çağdaş ormancılık yöntemlerinin uygulanması koşuluyla, orman işletmeciliği yapmak isteyen müteşebbislere gerekli kolaylıkların sağlanacağı ifade edilmiştir (TBMM ZC, D. 2, İ. 13, C.1, (27.11.1340)).

Yapılan çeşitli düzenlemelerle ormanların korunmasına çalışıldığı ve bu amaçla orman muhafaza görevlilerinin statüsü ve görev tanımlarının da yeniden ele alındığı görülmüştür. Bu kapsamda, 5 Ağustos 1925 tarihli kararla orman muhafızlarının görev ve sorumluluklarını belirleyen önemli hükümler getirilmiştir. Söz konusu kararın birinci maddesinde, birinci ve ikinci sınıf orman muhafaza memurları unvanı altında istihdam edilecek görevlilerin, jandarma üniformasına benzer bir kıyafet giymeleri ve Milli Savunma Bakanlığı tarafından temin edilecek silah ve cephaneyi taşıyabilecek nitelikte olmaları gerektiği belirtilmiştir. İkinci maddeye göre, muhafızlar kendilerine zimmetlenen silah ve mühimmatı jandarma mevzuatına uygun şekilde korumakla yükümlü kılınmış ve bu ekipmanların jandarma teşkilatı tarafından düzenli olarak denetlenip teftiş edilmesi kararlaştırılmıştır. Üçüncü maddede ise, birinci sınıf orman muhafaza memurlarının, askerlik görevini tamamlamış, jandarma teşkilatında onbaşı, çavuş veya başçavuş rütbesine kadar yükselmiş, okur-yazar ve adli sicili temiz kişiler arasından seçilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Benzer biçimde, ikinci sınıf orman muhafaza memurlarının da askerlik hizmetini tamamlamış, okur-yazar bireyler arasından belirli usullere göre tayin edileceği belirtilmiştir[3].

Cumhuriyet döneminde ormanların korunmasına yönelik yürütülen hukuki süreçlerde görev alan ve başarılı sonuçlar elde eden kişilere çeşitli teşvikler de sağlanmıştır. Bu çerçevede, orman davalarını devlet adına takip ederek sonuçlandıran Karamuk Mürsi, Manisa Milletvekili Mustafa Fevzi Bey ve Tapu Umum Müdürlüğü müfettişlerinden Yümnü Bey'e, yürüttükleri çalışmalardan dolayı ek ödenek verilmesi, 22 Mayıs 1930 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında uygun görülerek kararlaştırılmıştır (BCA, 030.18.1.2/11.36.1). Söz konusu kişilerin katkılarıyla, Antalya'daki Karamuk ve Bucak ormanlarıyla ilgili dava devlet lehine sonuçlanmıştır. Bu başarı üzerine Mustafa Fevzi Bey'e 3.000 lira, tapu kayıtlarında yapılan tahrifatı ortaya çıkardığı için Yümnü Bey'e de 750 lira

[3] Ayrıntılı bilgi için bkz., BCA, 030.18.1.1/14.48.18.

tutarında ödül verilmesi, 5 Temmuz 1930 tarihli Bakanlar Kurulu'nda kararlaştırılmıştır (BCA, 030.18.1.2/12.48.14).

Ormanların etkin bir şekilde korunmasını sağlamak amacıyla, orman bekçilerinin eğitilmesi için özel eğitim kurumlarının kurulmasına da karar verilmiştir. Bu doğrultuda, 18 Mart 1931 tarihli resmi belgede yer alan bilgilere göre, yaklaşık sekiz buçuk milyon hektar olarak tahmin edilen devlet ormanlarında görev alacak bekçilerin yetiştirilmesi için, ülkenin çeşitli bölgelerinde bekçi mekteplerinin açılması uygun görülmüştür. Aynı kararda, bu görevlilere ilişkin hizmet esaslarını düzenleyen talimatnamenin de onaylanması, Bakanlar Kurulu tarafından 18 Mart 1931'de kabul edilmiştir (BCA, 030.18.01.02/18.19.11).

8 Şubat 1937'de kabul edilen ve 18 Şubat 1937 yılında yürürlüğe giren 3116 sayılı Orman Kanunu ise Türkiye'de ormancılık anlayışında köklü bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Söz konusu kanunun temel hükümleri, yalnızca mevcut orman ve ağaç varlığının korunmasını amaçlamakla kalmamış, aynı zamanda bu kanunla kıraç ve verimsiz alanların yeniden ağaçlandırılması da hedeflenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı: 3537; Kızılay, 06.12.1937). 3116 Sayılı Orman Kanunu ile birlikte, modern ve bilimsel ormancılık ilkelerine dayalı yeni bir ormancılık politikası benimsenmiş ve üç temel prensip çerçevesinde ormancılığın yeniden düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bunlar:

1. Ormanların korunması, ancak bu korunmanın her türlü mülkiyet ve kullanım hakkı gözetilerek çözüme kavuşturulması şartıyla gerçekleştirilmesi,
2. Ormanlardan faydalanmanın, devamlılık ve düzenlilik esaslarına dayanan bir işletme anlayışı içerisinde sürdürülmesi,
3. Ülkenin orman varlığının artırılması ve mevcut ormanların ıslah edilerek geliştirilmesi (BCA, 030.1.0.0/81.511.4).

Bu üç temel prensipten ikisi olan "ormanların korunması" ve "orman varlığının yeterli ölçüde genişletilmesi", Türk ormancılığının uzun vadeli hedefleri bakımından doğru biçimde belirlenmiş olmakla birlikte, bu hedeflere ulaşmada istenilen başarı sağlanamamıştır. Bu başarısızlığın temel nedenlerinden biri, söz konusu yasanın öngördüğü hedeflere ulaşmak için gerekli olan koruma tedbirlerinin etkin bir biçimde hayata geçirilememiş olmasıdır. Ormanların korunmasında karşılaşılan temel zorluklardan biri, orman içi ve orman kenarında yer alan köylerin ormancılık üzerindeki olumsuz etkisidir. Araştırmalar, orman tahribatının en önemli sebeplerinden birinin bu köylerde yaşayan halkın ekonomik faaliyetleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tahribat, genellikle şu yollarla gerçekleşmektedir:

1. Ormanlık alanlarda kontrolsüz ve aşırı sayıda hayvan otlatılması,
2. Ormanlarda sürekli olarak yeni tarla açılması,

3. Ormanlardan düzensiz ve kapasiteyi aşan ağaç kesimi yapılması,
4. Bilinçli veya ihmalkârlıktan kaynaklanan yangınların çıkarılması.

Orman köylerinde yaşayan halkın, ormanı kendisinin dilediği gibi yararlanabileceği bir "yedek arazi" olarak görmesi, bu sorunların yapısal boyutunu ortaya koymaktadır. Bu anlayış, orman köylüsünün ihtiyaç duyduğu ağacı kesebileceği, verimsizleşen tarlasını terk ederek yeni bir alan açabileceği ve hayvanlarını dilediği gibi otlatabileceği bir alan olarak ormana yaklaşmasına neden olmaktadır (BCA, 030.1.0.0/81.511.4).

Ormanların daha etkin bir biçimde korunmasını sağlamak ve orman mühendislerinin teknik görevlerine odaklanmalarını temin etmek amacıyla 1937 yılında önemli bir kurumsal düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, 26 Nisan 1937'de kabul edilen ve 3157 sayılı kanun ile yürürlüğe giren düzenleme uyarınca, ormanların korunması görevi teknik ormancılık faaliyetlerinden ayrılarak askerî bir yapıya devredilmiştir. Bu çerçevede, "Orman Genel Komutanlığı" adı altında özel askerî birlikler kurulmuş ve bu birlikler, orman alanlarının korunmasından birinci derecede sorumlu tutulmuştur. Orman bölgelerinin coğrafî ve idarî özelliklerine göre teşkilatlandırılan bu birlikler, ormanların yasa dışı müdahalelere karşı güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiştir (Gümüş, 2018). 4 Haziran 1937'de kabul edilen 3204 sayılı Orman Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu ise Türkiye'de ormancılık alanında kurumsal yapının güçlendirilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür**.** Söz konusu yasanın 1. maddesi uyarınca, ülke ormanlarının korunması, işletilmesi, imarı, yeniden orman yetiştirilmesi, orman ürünlerinin verimliliğinin artırılması ve bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli fen elemanlarının yetiştirilmesi gibi hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu bir Orman Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bu müdürlük, Ziraat Vekâletine bağlı, tüzel kişiliğe sahip ve mülhak bütçeyle yönetilen bir kamu kurumu olarak teşkil edilmiştir. Aynı madde kapsamında, orman hizmetlerinde görevli tüm memurlar ve teşkilat yapısı da bu müdürlüğe bağlanmıştır (TBMM ZC, D: V, İ: 2, C. 19, (04.06.1937)). Türkiye'de orman mevzuatında zaman zaman değişiklik yapılmış ve çeşitli kanunlar yürürlüğe girmiştir. Fakat her yeni düzenlemenin öncesinde ve hemen sonrasında, dikkate değer düzeyde orman tahribatı ve yangın vakalarının yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, uzun süredir devam eden izinsiz ağaç kesimi, tarla açma faaliyetleri ve hayvan otlatma gibi yasa dışı uygulamaların giderek arttığı görülmüştür (BCA, 030.1.0.0/81.511.4).

Ormancılık politikalarının başarıya ulaşabilmesi için, ormanların korunması ve sürdürülebilir şekilde işletilmesine yönelik temel koşulların oluşturulması gerekmektedir. Aksi halde yürütülen faaliyetlerin istenilen sonuçları vermesi mümkün değildir. Bu çerçevede, verimli orman alanlarında yoğun teknik

ormancılık uygulamalarının hayata geçirilmesi, ağaçlandırma faaliyetlerinin ve su havzalarının ıslahı ile sel yataklarının düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca orman içi mera alanlarının ıslahı, orman içindeki aşırı nüfusun uygun alanlara nakli, ormanlardan yararlanma haklarının düzenlenmesi, yangınların etkin biçimde önlenmesi ve kalifiyeli eleman çalıştırılması gibi düzenlemelerin yapılması zorunludur (BCA, 030.1.0.0/81.511.4). Başbakan Celal Bayar, 8 Kasım 1937'de TBMM'de hükümet programını açıklarken Atatürk'ün ormanlarla ilgili sözlerine atıf yaparak orman servetimizin korunması lüzumuna işaret etmiştir. Bayar, memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icap eden ormanlarımızı dengeli ve teknik bir surette işleterek istifade etmek esası ile makûl bir surette telif etmek mecburiyeti olduğunu dile getirmiştir (TBMM ZC, D: V, İ: 3, C. 20, (08.11.1937)). Esasında ağaç ve ormanların korunmasına yönelik bilinç, bireylerde erken yaşlardan itibaren geliştirilmesi gereken temel bir çevre değeridir. Bu doğrultuda, Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında ağacın korunmasına dair anlayış, özellikle çocuklara ve öğrencilere ilkokul sıralarından itibaren kazandırılmaya çalışılmıştır. Eğitim programlarında yer alan ders içerikleri ve uygulamalı faaliyetler aracılığıyla, genç nesillerin doğa ile bütünleşmeleri, çevreye karşı sorumluluk duygusu geliştirmeleri ve ağaç sevgisini içselleştirmeleri hedeflenmiştir (Bugün, 02.11.1942).

Cumhuriyet hükümetleri, ormancılık politikalarını yalnızca mevcut orman alanlarının korunmasıyla sınırlı tutmamış, aynı zamanda yeni orman alanlarının oluşturulmasına yönelik kapsamlı projeleri de hayata geçirmeye çalışmıştır. Nitekim doğal bitki örtüsünden yoksun olan İç Anadolu gibi bölgelerde ağaçlandırma çalışmaları yoğunlaştırılmış ve bölgenin iklim ve coğrafi koşullarına uygun türlerin yetiştirilebilmesi için özel fidanlık alanları oluşturulmuştur (Halkın Sesi, 12.04.1940). Yapılan bu faaliyetlere rağmen ağaç ve orman meselesini planlı ve sistematik bir biçimde ele alma gayreti içerisinde olan Cumhuriyet hükümetleri istenilen başarıyı yakalama noktasında dönemin uzman isimleri tarafından eleştirilmiştir. Bu isimlerden biri olan Dr. Şeref Nuri, fidan dikim meselesine dikkat çekerek Türkiye'de sıklıkla fidan dikildiğini, ancak bu fidanların düzenli bakımının yapılmadığını belirtmiştir. Nuri'ye göre Türkiye'de ağaçlandırma çalışmaları artık milli bir dava niteliği kazanmıştır. Bu nedenle, başarıya ulaşması kolay olmayan bu çabanın ancak güçlü bir organizasyon yapısı, süreklilik arz eden politikalar ve halk desteğiyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Cumhuriyet hükümetlerinin geçmişte pek çok alanda önemli başarılar elde ettiğini dile getiren Nuri, ağaçlandırma işinin de aynı kararlılıkla ve başarıyla yürütüleceğini ümit etmektedir (Şeref Nuri, "Ağaçlandırma Politikamız", Ulus, 12.08.1935; Türk Sözü, 15.08.1935).

Ormancılık politikaları yalnızca mevcut orman alanlarının korunmasıyla sınırlı tutulmamış, yeni orman alanlarının oluşturulmasına yönelik kapsamlı

projeler de hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede, doğal çevrenin rehabilitasyonu ve ekolojik dengenin yeniden inşası amacıyla çeşitli teşekkül ve tesisler kurularak sistematik ağaçlandırma faaliyetleri yürütülmüştür. Özellikle bataklık arazilerin kurutulması, tarım ve yerleşime elverişli hale getirilmesiyle birlikte çevresel sağlık koşullarının iyileştirilmesinin hedeflenmeye çalışıldığı görülmüştür (Halkın Sesi, 12.04.1940).

2. Ağaç ve Orman Politikalarının Oluşturulmasında Yabancı Uzmanların Etkisi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ağaç ve orman politikalarının daha sistemli ve bilimsel temellere dayalı şekilde yürütülmesi amacıyla yabancı uzmanlardan da istifade edilmiştir. Bu konuda Mustafa Kemal Atatürk'ün doğrudan girişimiyle, ormancılık politikalarının geliştirilmesi sürecinde yabancı uzmanlardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Atatürk, 1 Mart 1923'te TBMM'de yaptığı konuşmada, ormancılık alanında yürütülen çalışmalara dikkat çekmiş ve bu alanda uzman görüşlerinin önemine vurgu yapmıştır. Atatürk, orman kaynaklarının çağdaş bir anlayışla yönetilmesi ve bu kaynaklardan en yüksek düzeyde fayda sağlanabilmesi amacıyla, konuya hâkim uzmanlara bir rapor hazırlattırmıştır. Bu doğrultuda, 250 maddeden oluşan kapsamlı bir Orman Kanunu tasarısının hazırlandığını ve TBMM'ye sunulduğunu belirtmiştir. Söz konusu düzenlemelerin daha nitelikli hâle getirilmesi amacıyla, süreç içerisinde yabancı uzmanların görüş ve önerilerine ayrıca önem verilmiştir. Bu doğrultuda, Fransız uzman Sabi ile Alman ormancılık Profesörü Robert Bernhard, Türkiye'ye davet edilmiş ve bu uzmanlardan orman politikalarının geliştirilmesi amacıyla incelemelerde bulunmaları istenmiştir. Atatürk'ün talimatıyla, bu uzmanların çalışmalarını rahatça sürdürebilmeleri için gerekli tüm idarî ve lojistik desteğin verilmesi de kararlaştırılmıştır. Yapılan çalışmalar ve Fransız uzman Sabi'nin önerileri doğrultusunda, orman politikasının koordinasyonunu sağlayacak kurumsal bir yapı olan "Âli Orman Meclisi" kurulmuştur. Bu meclisin kurulmasıyla birlikte, ormancılık alanında karar alma süreçlerinin daha merkezi ve planlı bir biçimde yürütülmesi hedeflenmiştir. Âli Orman Meclisi, 76 gün süren faaliyetleri boyunca Türkiye'deki ormanların devlet eliyle işletilmesi gerektiği yönünde karar almış ve bu karar doğrultusunda demiryolları, maden ocakları ve diğer stratejik sektörlerin odun ihtiyacının karşılanmasına öncelik verilmiştir. Meclisin çalışmaları neticesinde, ülkenin farklı bölgelerinde birinci ve ikinci sınıf orman müdürlükleri kurulmuştur. 1924 yılında kurulan bu müdürlükler, 1929 yılında merkezi bir yapı altında toplanarak Orman Genel Müdürlüğü bünyesine dâhil edilmiştir. Yabancı uzmanların görüşüne zaman zaman başvurulmuş ve bu kapsamda altısı Almanya'dan, üçü ise Avusturya'dan olmak üzere toplam dokuz uzman

Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu uzmanlardan ormancılıkla ilgili çeşitli incelemelerde bulunmaları ve önerilerini bir rapor halinde sunmaları istenmiştir. Almanya'dan davet edilen altı uzmandan Bernhard ile Haske adlı iki uzmanın bir ay süreyle görevlendirmeleri ve bunların masraflarının karşılanmasına karar verilmiştir. Diğer yedi uzmanın görevlendirilmesine ilişkin kadro düzenlemeleri de aynı kararla onaylanmıştır. Yabancı uzmanların hazırlamış oldukları raporları tercüme edenlere de ek ödenek verilmesi kararlaştırılmıştır. Bernhard, Türkiye'de 1926-1929 ve 1934-1937 yılları arasında olmak üzere toplam altı yıl görev yapmıştır. Bu süre zarfında Türk ormancılığının kurumsal ve mevzuat temelli gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bernhard, Türkiye'deki ormanların devletleştirilmiş olmasına rağmen, bu ormanları verimli bir şekilde işletecek sermaye ve teknik kapasitenin yetersizliğine dikkat çekmiştir. Ziraat Vekâleti, Bernhard tarafından hazırlanan orman kanunu layihasını, Almanya'dan getirilecek diğer uzmanlara incelettirmeyi planlamıştır. Bu girişim, yalnızca Bernhard'ın katkılarıyla sınırlı kalmaksızın, dönemin önde gelen Alman ormancılık anlayışından daha geniş kapsamda faydalanma amacını taşımaktadır. Söz konusu uzman heyetin, yalnızca mevzuat düzenlemeleriyle ilgili danışmanlık yapmakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'deki ziraat enstitülerinde ve orman fakültelerinde eğitim vermeleri de öngörülmüştür. Böylece hem ormancılık eğitiminin bilimsel temellere dayandırılması hem de uygulamalı ormancılık alanında bilgi ve deneyim aktarımının sağlanması hedeflenmiştir. Fakat bu raporların uygulamaya konulamadığı dönemin yazar ve bilim adamları tarafından zaman zaman dile getirildiği de görülmüştür. Bu konuda İsmail Hakkı Bey, farklı dönemlerde Avrupa'dan getirilen yabancı uzmanların ve yerli orman mühendislerinin hazırladığı raporların büyük önem taşımasına rağmen, bu raporların uygulamaya konulamadığını belirtmiş ve bundan büyük bir üzüntü duyduğunu söylemiştir (5 Haziran 1936) (TBMM ZC, D: 1, İ: 4, C. 28, (01.03.1339); BCA, 030.18.1.2/72.19.1; BCA, 030.0.0/8.49.17; BCA, 030.18.1.2/13.51.16; Gümüş, 2023; Akşam, 16.07.1935). Cumhuriyet hükümetlerinin orman politikaları çeşitli eleştirilere konu olmakla birlikte, ormanların korunması ve bilimsel temellere dayalı bir ormancılık politikasının oluşturulması yönünde dikkate değer çabaların ortaya konulduğu açıkça görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde ormancılık faaliyetlerinin kurumsal yapılanması, zaman içerisinde farklı bakanlıklar bünyesinde sürdürülmüştür. 1923-1924 yılları arasında orman işleri İktisat Vekâleti'ne bağlı olarak yürütülürken bu tarihten itibaren 1928 yılına kadar sorumluluk Ziraat Vekâleti'ne devredilmiştir. 1928-1931 yılları arasında yeniden İktisat Vekâleti bünyesine alınan orman işleri, 1931 yılından itibaren Ziraat Vekâleti'ne bağlanarak 1959 yılına kadar bu bakanlık çatısı altında sürdürülmüştür (Yund, 1959).

3. Ağaç Kesiminin Önlenmesi ve Orman Tahribatının Engellenmesine Yönelik Politikalar

Bir milletin varlığını sürdürebilmesi ve doğal denge içerisinde gelişimini devam ettirebilmesi, büyük ölçüde orman varlığına bağlıdır. Ormanların tahribi, yalnızca ekolojik bir kayıp olarak görülmemelidir. Bu tahrip aynı zamanda o toplumun çözülme sürecine girmesi anlamına da gelir. Bu itibarla, bir ağacın bilinçsizce kesilmesi, insana ve topluma yöneltilmiş bir zarar olarak değerlendirilmelidir. Nitekim bir ağacın yetiştirilmesi, bir bireyin topluma kazandırılması kadar değerli bir hizmet olarak görülmelidir. Ormanlarını korumayan ve ağaçlandırma faaliyetlerine önem vermeyen toplumlar, bu ihmalin bedelini hem çevresel hem de sosyo-ekonomik düzeyde ağır biçimde öderler. Zira ormanların tahribi, gelecekte iki büyük felaketi beraberinde getirir. Bunlardan biri yakacak madde kıtlığı diğeri ise su kaynaklarının azalmasıdır (Göymen, 1339; Bayar, "Orman", Ulus Sesi, 23.03.1937).

Ormanların tahribi noktasında bilinçsizce ağaç kesimi önemli bir yer tutmaktadır. Ağaç kesimi, erken Cumhuriyet döneminde yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ahlaki bir mesele olarak ele alınmıştır. Nitekim bir ağacı kesmek zaman zaman bir insanı öldürmekle eşdeğer bir suç gibi değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili olarak Doğu gazetesinde yayımlanan bir yazıda bu durum açık bir şekilde ifade edilmiştir: "Rasgele ağacı kesmek, durup dururken bir adamı öldürmeğe benzer. Çünkü ağacın insanlar kadar memlekete hizmeti çoktur." Bu anlayış, devletin orman ve ağaç politikalarını şekillendirmesinde önemli bir referans noktası oluşturmuştur. Bu kapsamda mevcut ağaç varlığının korunması ve yeni ağaçlandırma faaliyetlerinin teşvik edilmesi amacıyla, 3116 sayılı Orman Kanunu yürürlüğe girmiş ve bireysel mülkiyet altındaki ağaçların kesimi de bu kanun çerçevesinde denetim altına alınmıştır (Bugün, 02.11.1942; Doğu, 05.03.1938; Köstem, "Yeni Orman kanunu Lâyihasının Esasları", Kurun, 31.05.1936).

Rasgele ağaç kesimi ve ormanların tahribi TBMM'de de gündeme gelmiştir. Bu konuda Bolu Milletvekili İsmail Hakkı Bey 5 Haziran 1936 tarihli Başbakan İsmet İnönü'ye hitaben kaleme aldığı mektubunda, ormanların taşıdığı stratejik, ekonomik ve ekolojik önemi vurgulamış ve Orman Kanunu'na ilişkin görüş ve önerilerini dile getirmiştir. Ormanlara dair genel ve detaylı bilgiler sunan İsmail Hakkı Bey, tarih boyunca ormanların insanlık hizmetine sunulduğunu, medeniyet geliştikçe ormanların toplumsal, ekonomik, manevi ve savunma açısından taşıdığı değerin arttığını ifade etmiştir. Ormanların doğal afetlere karşı koruyucu bir işlev gördüğünü, selleri önlediğini, su kaynaklarını beslediğini, kuraklığı engellediğini ve iklimi ılımanlaştırdığını belirten İsmail Hakkı Bey, bu doğal kaynakların yalnızca çevresel değil aynı zamanda ekonomik açı-

dan da büyük bir potansiyele sahip olduğuna dikkat çekmiştir. 1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi'nin günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirten Hakkı Bey, özellikle I. Dünya Savaşı döneminde ormanların büyük ölçüde tahrip edildiğini ve bu durumun tarımsal üretimi olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, Orta Anadolu Bölgesi'ni örnek göstererek, bölgenin çıplak görünümden kurtarılması ve yaşanabilir bir çevreye dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ormanların bilimsel esaslara dayalı biçimde korunması ve idaresine gereken önemin verilmesi, İsmail Hakkı Bey'e göre, milli kalkınma ve refahın temel unsurlarından biri olup, devlet politikaları arasında öncelikli bir yer teşkil etmelidir (BCA, 030.0.0/8.49.17; BCA, 030.18.1.2/13.51.16).

Orman tahribatını engelleme ve ağaç dikimini özendirme noktasında Halkevleri de önemli görevler üstlenmiştir. Halkevlerinin Köycülük Kolları bu bilinçle hareket etmiş ve kırsal kesimde yaşayan halkı ormanların korunması ve ağaçlandırma faaliyetleri konusunda eğitmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu bağlamda, köylülere yönelik yapılan bilgilendirme faaliyetlerinde, ağaç bayramlarında, çocukların doğum günlerinde ve benzeri özel günlerde en az birkaç fidan dikilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Yeniyol, 13.03.1940).

Kontrolsüz ağaç kesiminin önüne geçmek, ormanların tahrip edilmesini engellemek ve yurt genelinde ağaçlandırma faaliyetlerini teşvik etmek için yeni bir yasal düzenleme hazırlıkları da başlatılmıştır. Konuyla ilgili olarak Tasvir-i Efkâr gazetesinin 9 Ekim 1940 tarihli sayısında "Ağaç Dikme Mükellefiyeti Mecburiyet Hâline Konuyor" başlığıyla yer alan haberde, çeşitli önlemleri içeren bir kanun tasarısının hazırlanmakta olduğu ve bu düzenlemenin vatandaşlara ağaç dikmeyi bir görev ve zorunluluk olarak yükleyeceği ifade edilmiştir. Bu yükümlülükleri yerine getirmeyen bireyler için para ve hapis cezalarının da öngörüldüğü belirtilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 09.10.1940).

Ormanların tahribi meselesi yalnızca bir yönetimsel hata ya da çevresel ihmal olarak değerlendirilmemelidir. Bu konu aynı zamanda ülke genelinde derin ve uzun vadeli sonuçlar doğurabilecek bir felaket olarak da görülmelidir. Nitekim orman varlığını kaybetmiş bir ülke, yalnızca ekolojik açıdan değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal bakımdan da ağır bedeller ödemeye mahkûmdur. Diğer alanlarda meydana gelen fiziksel yıkımlar, mali yatırımlarla görece kısa sürede onarılabilirken, ormanların bilinçsizce kesilmesi veya yangınlar sonucu yok olması, telafisi yıllar hatta yüzyıllar sürebilecek kayıplara yol açmaktadır. Özellikle dağlık bölgelerde, bir dönüm ormanlık alanın tahrip edilmesi, bu alanın çevresindeki en az on dönüm tarım arazisinin de zarar görmesine neden olabilmektedir. Bu tür bir tahribat, doğrudan doğruya köylünün ekonomik yapısını sarsmakta ve kırsal nüfusu derin bir sefaletle karşı karşıya bırakmaktadır (Göymen, 1339). Ormanların yokluğu, çevresel bozulmayı beraberin-

de getirirken; toprağın verimsizleşmesi, su kaynaklarının azalması ve iklim dengesinin bozulması gibi etkenler, özellikle tarımla geçinen kırsal nüfus üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yaratır. Neticede, insanlar geçim imkânlarının tükendiği, doğal çevresi zarar görmüş bölgeleri terk ederek, daha yaşanabilir alanlara göç etmeye başlarlar (Türk Dili, 02.02.1938).

Ormanların tahribinde önemli sorunlardan biri de orman yangınlarıdır. Bu konuda Afyonkarahisar Milletvekili Berç K. Türker, TBMM'ye sunduğu yazılı soru önergesinde, Türkiye'deki orman yangınlarına karşı alınan önlemleri sorgulamış ve konuya ilişkin dikkat çekici değerlendirmelerde bulunmuştur. Türker, önergesinde Türkiye'nin dünyadaki en güzel ülkelerden biri olduğunu ifade etmiş ve her yıl meydana gelen orman yangınlarına karşı etkin ve önleyici tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca orman yangınlarının kaynağının kasıtlı mı yoksa ihmalkârlıktan mı kaynaklandığını sorgulayan Türker, bazı köylülerin bilinçsiz bir şekilde ağaç kesimi yaptıklarına da dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, ilgili Tarım Bakanlığı'nın söz konusu olumsuzlukların önüne geçebilmek adına gerekli ve caydırıcı tedbirleri alıp almadığını kamuoyu adına sorgulamıştır (BCA, 030.10.0.0/8.49.13). Bu durum, Cumhuriyetin ilk yıllarında orman yangınlarının yalnızca doğal bir afet olarak değil, aynı zamanda ihmalkârlık ve bilinçsizlikten kaynaklanan toplumsal bir sorun olarak değerlendirildiğini ve devletin bu konuda daha etkin, caydırıcı ve planlı önlemler alma gerekliliğinin altını çizdiğini göstermektedir.

4. Cumhuriyet Döneminde Ağaç ve Ormanların Korunmasına Yönelik Bir Toplumsal Bilinçlendirme Aracı: Ağaç Bayramları

Ağaç Bayramı, her yıl 21 Mart'ta kutlanmaktadır. Bayram programı, İstiklal Marşı'nın okunmasıyla başlar ve ardından öğrenciler, ağaç sevgisini ve doğa bilincini yansıtan şiirler okur. Öğrenci sunumlarını takiben, yetkili bir kişi tarafından yapılan konuşmada, ağaçların toplumsal ve çevre açısından taşıdığı önem vurgulanır ve ormansızlaşmanın doğurabileceği olumsuz sonuçlara dikkat çekilir. Törenin son aşamasında ise, önceden hazırlanan fidanlar öğrenciler ve katılımcılar tarafından toprakla buluşturulur ve böylece hem teorik hem de uygulamalı bir çevre eğitimi gerçekleştirilir (Bugün, 19.03.1941).

İstanbul'da gerçekleştirilen Ağaç Bayramı etkinlikleri kapsamında, öğrenciler uygun alanlara götürülerek buralarda fidan dikmeleri sağlanmış ve bu sembolik davranış, bireyin kentle kurduğu aidiyet ilişkisinin güçlenmesine katkı sunmuştur. Böylelikle her birey, "bu şehirde benim de bir dikili ağacım var" diyebilecek bir sorumluluk duygusu edinmiştir. Bu faaliyetler, dönemin basınında geniş yankı bulmuştur. Sedat Simavi tarafından yayımlanan Güleryüz

dergisinde, çocukların ağaç dikme konusundaki duyarlılığı övgüyle karşılanırken, bu tür etkinliklere kayıtsız kalan bireyler eleştirilmiş ve toplumsal bilinç eksikliğine dikkat çekilmiştir (Güleryüz, 21.03.1923). Ülke genelinde fidan dikme ve ağaç yetiştiriciliğine önem verilerek özellikle bahçesi uygun olan okulların bu konuda duyarlılık göstermeleri istenmiştir. Okul bahçelerine ağaç dikimi faaliyetlerinde öğrencilerin aktif olarak görevlendirilmesinin, yalnızca çevresel bilinç kazandırmakla kalmayıp, öğrencilerin bedensel ve zihinsel gelişimlerine de katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu tür uygulamalar öğrencilerin doğayı daha yakından tanımalarına, onu koruma ve sevme bilinci kazanmalarına yardımcı olmuştur (BCA, 180.9.0.0/113.550.11).

1931 yılı içerisinde Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti tarafından, yirmi üç kasaba ve şehirde "ağaç bayramı" etkinlikleri düzenlenmiş ve bu etkinlikler kapsamında toplam 27.113 adet ağaç dikilmiştir. Ağaç bayramlarının yanı sıra yıl boyunca da kayda değer sayıda ağaç dikim faaliyetinin gerçekleştirildiği görülmüştür. Ülkenin ağaçlandırılması, dönemin anlayışı çerçevesinde milli bir görev olarak değerlendirilmiş ve tüm vatandaşların ağaç dikme faaliyetlerine katılımı, bir vatan görevi ve toplumsal sorumluluk olarak tanımlanmıştır (Cumhuriyet, 11.08.1931).

Ağaç Bayramı uygulamasına yasal bir çerçeve 1936 yılında hazırlanan Orman Kanunu Tasarısıyla kazandırılmıştır. Bu tasarının 70. maddesine göre, her vilayet, kaza, nahiye ve köy birimlerinin her yıl düzenli olarak Ağaç Bayramı tertiplemeleri zorunlu kılınmıştır. Bu kapsamda, ilgili vilayetlerin, bayramın gerçekleştirileceği alanları her yıl Ziraat Vekâletine bildirmeleri gerekmektedir. Törenlerin ilk günü, ilgili bölgenin en yüksek mülki idare amiri ya da onun vekili tarafından yönetileceği belirtilmiştir. Ağaçlandırma yapılan sahaların korunması ve bu kapsamda oluşacak mali yükümlülüklerin ise köy sandıkları ve belediyeler tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, bu yükümlülüklerin ihmal edilmesi durumunda hukuki sorumluluk mekanizması da devreye girmektedir. Özellikle Ağaç Bayramı'nı düzenlemeyen, kanuni şartlara riayet etmeyen, dikilen fidanların kuruması veya zarar görmesine sebep olan köy muhtarları ile hükümet ve belediye başkanlarının doğrudan sorumlu tutulacağı belirtilmiştir (Köstem, "Yeni Orman kanunu Lâyihasının Esasları", Kurun, 31.05.1936).

Orman Kanunu'nun 85. maddesinde ise her vilayette valilerin yılın belirli bir ayında "ağaç bayramı" düzenlemeleri gerektiğine işaret edilmiştir. Bu bayramlar vesilesiyle vatandaşların kendi avlularına, yol kenarlarına ve boş arazilere ağaç dikmesi ve bunları koruyarak büyütmesi teşvik edilmiştir. Bu maddede ayrıca ağaç yetiştiren vatandaşların ödüllendirilmesine ilişkin hükümler de yer almıştır (T.C. Resmî Gazete, 18 Şubat 1937; Bugün, 02.11.1942; Doğu,

05.03.1938; Son Telgraf, 07.04.1938; Köstem, "Yeni Orman kanunu Lâyihasının Esasları", Kurun, 31.05.1936; İkdam (Halk Gazetesi), 04.04.1939).

Ağaç Bayramları vesilesiyle gerçekleştirilen fidan dikim etkinlikleri, kamuoyunda genellikle olumlu bir çevresel bilinçlenme örneği olarak değerlendirilmektedir. Ancak dönemin önde gelen basın mensuplarından Yunus Nadi, bu etkinliklerin yüzeysel ve gösterişe dayalı boyutunu eleştirmiştir. Nadi, fidan dikimi esnasındaki coşkuyu "saman alevine" benzetmiştir. Nadi kadın, erkek, çocuk demeden kalabalıkların neşeyle belli bir alanda toplanıp fidan diktiklerini, bu fidanlara o gün için biraz su verdiklerini ve sonrasında her şeyin başarıyla tamamlandığını zannettiklerini ifade etmiştir. Ancak ona göre, yalnızca bu kadarla yetinilen gayret ve heves, kalıcı bir doğa sevgisi ve ağaçlandırma başarısı için yeterli değildir. Özellikle, "bir tek ağaç bile bu şekilde yetişmez" diyerek, sürecin dikimle sınırlı kalmaması gerektiğini vurgulamıştır. Nadi, bir ağacın yetiştirilmesini bir çocuğun yetiştirilmesine benzetmiş ve bu işin süreklilik arz eden bir ilgi, özen ve sorumluluk gerektirdiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, fidanların yalnızca dikilmesi değil; aynı zamanda düzenli olarak korunması ve bakılması gerektiğine de dikkat çekmeye çalışmıştır (Nadi, "Türkiyenin Teşciri", Cumhuriyet, 07.07.1929). Ağaçlandırma faaliyetlerinin sembolik düzeyde kalması, Nadi dışında bazı aydınlar tarafından da eleştirilmiştir. Yaşar Nabi Nayır da Yunus Nadi gibi, Ağaç Bayramı kapsamında gerçekleştirilen fidan dikimlerinin çoğunlukla biçimsel bir nitelik taşıdığına dikkat çekmiştir. Nayır, konuya ilişkin değerlendirmesinde şunları dile getirmiştir: "Gerçi bir ağaç bayramımız var. Her sene merasimle öteye beriye birkaç bin fidan dikiyoruz. Fakat ertesi gün unutulan bu çalışmalara pek büyük ümitler bağlamayalım; ağaç sevgisini aşılayıp yaymadıkça dikilen fidanları yaşatmaya imkân olmadığını hatırlayalım." Nayır'ın eleştirisi, dönemin ağaçlandırma politikalarının toplumsal karşılığının sınırlı kaldığını göstermektedir (Nayır, "Ağaç Mevsimi", Yeni Sabah, 06.11.1941).

Dikilen fidanların daha sonra gerektiği gibi bakılıp korunmadığına yönelik diğer bir eleştiri de dönemin Eskişehir Belediye Başkanı Dr. Cemil Topuzlu'dan gelmiştir. Topuzlu, ağaçlandırma faaliyetlerine yönelik eleştirilerinde, dikilen fidanların kuruması halinde uzun yıllar yerlerinden kaldırılmadan bırakıldığını ve bu alanlara yeni fidan dikilmesi yönünde herhangi bir girişimde bulunulmadığını ifade etmiştir. Bu durum, sembolik nitelikte kalan dikim faaliyetlerinin, gerekli takip ve özen gösterilmediği takdirde amacına ulaşamayacağını göstermesi bakımından önemlidir (Topuzlu, "Sokaktaki Ağaçlarımız", Akşam, 25.06.1938).

Her ne kadar dikilen fidanlara gerektiği gibi bakılmadığı eleştirisi yapılsa da Ağaç Bayramları ağaç ve ormanların önemi konusunda toplumun duyarlı olmasına vesile olduğu bilinen bir gerçektir. Hem Ağaç Bayramları ve hem de

çeşitli etkinlikler vasıtasıyla ağaçlandırma faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmış ve bu faaliyetler yalnızca şehir merkezleriyle sınırlı kalmamış kırsal alanlara da yayılmıştır. Cumhuriyet'in erken dönem yasal düzenlemeleri arasında bu konuya özel olarak yer verilmiştir. Nitekim 28 Mart 1924 tarihli ve 442 sayılı *Köy Kanunu,* ağaç dikimini kırsal kalkınma ve çevre düzenlemesiyle ilişkilendirerek yasal bir yükümlülük haline getirmiştir. Kanunun ikinci faslında yer alan ve "Köy İşleri" başlığını taşıyan 16. maddede, köy yolları ile meydanlarının çevresine, köy içerisindeki ve çevresindeki su kenarlarına, mezarlıklara ve mezarlık ile köy arasındaki alanlara ağaç dikilmesi hükme bağlanmıştır. Ayrıca aynı maddede, her köylünün yılda en az bir ağaç dikmesi zorunlu tutulmuş ve dikilen ağacın tutup yeşilleninceye kadar bakımıyla da bireyin sorumlu olacağı açıkça belirtilmiştir. Bu bakım sürecinde, yeni dikilen fidanların etrafının çalı, çırpı veya benzeri malzemelerle sarılarak korunması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Köy Kanunu, 1924)

Ağaç ve ormanların korunmasına yönelik çalışmalarda İslam dini de propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bilindiği üzere İslam dini, ağaç dikimi ve bitki örtüsünün korunmasına büyük önem atfetmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde ağaçlardan ve onların insanlara sunduğu faydalardan söz edilerek, doğanın insan hayatındaki yeri ve önemi vurgulanmaktadır (Nazmi, 1928).

Ağaç Bayramları, çevre politikalarının önemli bir parçası olarak toplumda ağaç ve orman varlıklarının korunması, ağaç sevgisinin yaygınlaştırılması ve ağaçlandırma faaliyetlerinin teşvik edilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bu bayramların temel amacı, bireylerde doğaya karşı sorumluluk bilinci uyandırmak ve özellikle genç kuşaklarda çevresel farkındalığı artırmaktır. Halkın Sesi gazetesinin 11 Mart 1942 tarihli nüshasında da belirtildiği üzere, Ağaç Bayramları aracılığıyla ağaç ve orman zenginliğini koruma, ağaç sevgisini kuvvetlendirme ve ağaç sayısını çoğaltma hedeflenmiştir (Halkın Sesi, 11.03.1942). Dolayısıyla Ağaç Bayramları Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem çevre bilincinin hem de toplumun doğayla ilişkisinin yeniden tanımlanmasında önemli bir araç olarak görülmüştür.

5. Cumhuriyet Döneminde Ağaç Sevgisinin Topluma Kazandırılmasına Yönelik Faaliyetler

Ormanların korunması ve ağaçlandırma faaliyetinde en önemli hususlardan birisi Orman ve ağaç sevgisinin topluma aşılanması meselesidir. Nitekim bu bilincin toplumda yerleşik bir değer haline gelebilmesi için bireysel ahlâkın ve toplumsal alışkanlıkların gelişimine ihtiyaç duyulmaktadır (Nadi, "Medeniyet ve Ağaç", Cumhuriyet, 27.10.1930).

Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalar doğrultusunda kamu otoriteleri ve sivil kuruluşlar aracılığıyla halkta ağaç sevgisini pekiştirmek amacıyla çeşitli eğitim ve farkındalık kampanyaları yürütülmüştür. Bu dönemde yürütülen çalışmalar neticesinde toplumda ağaç sevgisi yeniden canlandırılmış ve farklı bölgelerde yoğun fidan dikimi faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (Ulus Sesi, 27.04.1938).

Cumhuriyet'in ilk on beş yılı içerisinde ağaç ve orman sevgisini topluma kazandırmak amacıyla birçok yasal ve kurumsal adım da atılmıştır. Bu çerçevede orman kanunlarının çıkarıldığını, orman fakültelerinin kurulduğunu ve siyasi parti şubelerinden okullara kadar geniş bir yelpazede çeşitli faaliyetlerin yürütüldüğü görülmüştür (Cahid, "Çıplak İstanbul", Son Posta, 17.11.1939). Kamuoyunda sıkça dile getirilen özlü sözler aracılığıyla ağaç ve orman sevgisinin önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. "Ağaç sevmek, vatanı sevmektir" ifadesi, çevre bilincinin milli bir görev olarak görüldüğünü ortaya koyarken; "Bir millet ormanlarıyla hayat bulur" sözü, orman varlığının bir toplumun varoluşsal temelleriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. "On ağaç dikmeyen bir ağaç kesmemeli" şeklindeki uyarı ise, doğaya karşı sorumlulukta denge ve ölçülülük ilkesi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde, "Ormanlarını tahrip eden milletler cezasını çekerler" ifadesiyle ormansızlaşmanın yalnızca çevresel değil, tarihsel ve toplumsal bedelleri olan bir felaket olduğu vurgulanmıştır (Göymen, 1339).

Cumhuriyet döneminde, ağaç sevgisi bilincini topluma kazandırarak halkın ağaçlandırma faaliyetlerine katılımını sağlamak amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Bu süreçte Halkevlerinden de etkin biçimde yararlanılmıştır. Halkevleri hem birer kültürel merkez hem de toplumsal bilinçlendirme aracı olarak, çevre duyarlılığının geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu kurumlar aracılığıyla kırsal ve kentsel halk kesimlerine yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlenmiş, ağaç dikim etkinlikleri organize edilmiş ve çevreye duyarlı bireyler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Toplumda ağaç sevgisini pekiştirmek ve geniş kitleleri bu alanda harekete geçirmek amacıyla yoğun propaganda faaliyetlerine de başvurulmuştur. Bu doğrultuda basın, afişler, bildiriler ve halk konferansları gibi araçlarla kamuoyunda ağaç ve orman konusunda farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır (Haber (Akşam Postası), 14.02.1938). Ağaç ve orman varlığının korunmasına yönelik yürütülen propaganda faaliyetlerinin etkinliğini artırmak amacıyla valiler, belediye başkanları ve diğer mülki idare amirlerine önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Söz konusu yöneticiler, çevre bilincinin geliştirilmesi, halkın ağaç ve orman koruma çalışmalarına katılımının sağlanması amacıyla gerçekleştirilen tanıtım ve bilinçlendirme faaliyetlerinin planlanması, koordine edilmesi ve uygulanmasından sorumlu tutulmuştur (Akşam, 16.07.1935).

Ağaç sevgisinin halka kazandırılması ve ormanların korunmasına yönelik toplumsal bilincin geliştirilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler, yalnızca devlet kurumlarıyla sınırlı kalmamıştır. Bu süreçte basın yayın organları da önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çerçevede, Türk Sözü gazetesinin 6 Haziran 1939 tarihli nüshasında yayımlanan bir yazı dikkat çekicidir. Söz konusu yazıda, "Ağaç artık, yalnız bir inşa ve imal maddesi değildir" başlığıyla Washington'da aylık olarak yayımlanan "Forestry News Digest" (Ormancılık Haberleri) dergisinden yapılan bir çeviriye yer verilmiştir. Bu tercüme aracılığıyla, ağaç ve ormanların yalnızca ekonomik bir kaynak olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve ekolojik bir değer olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yazıda, bu bilgilerle buluşan her Türk vatandaşının, ormanları sevmenin, onları korumanın ve yeni ağaçlık alanlar oluşturmanın en büyük vatani görevlerden biri olduğunu anlayacağı ifade edilmiştir (Türk Sözü, 06.06.1939).

Dönemin önde gelen fikir adamlarından Peyami Safa, 16 Şubat 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan "Ağaç Sevgisi ve Ağaç Bilgisi" başlıklı yazısında, "toprağa ağaç tohumu atmadan önce ruhlara ağaç sevgisinin tohumlarını atmalıyız" ifadesiyle, çevre bilincinin yalnızca eyleme değil, aynı zamanda zihinsel ve kültürel bir dönüşüme dayanması gerektiğine dikkat çekmiştir (Safa, "Ağaç Sevgisi ve Ağaç Bilgisi", Cumhuriyet, 16.02.1937). Safa'nın da ifade ettiği gibi ağaç sevgisinin daha küçük yaşlarda kazandırılması ve kültürel bir boyut kazanması gerekir.

18 Şubat 1937 tarihli Orman Kanunu'nun 84. maddesinde (1936 tarihli Orman Kanunu Layihası'nın 72. maddesi), ağaç sevgisinin özellikle genç nesillere kazandırılmasının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ilkokul ve ortaokul öğrencileri ile askerlerin, ağaçların faydaları konusunda eğitilmesi ve uygun alanlara her yıl ağaç dikmelerinin sağlanması öngörülmüştür. Söz konusu faaliyetlerin Ziraat Vekâleti ile Maarif ve Milli Müdafaa Vekâletleri iş birliğinde bir program çerçevesinde uygulanması hükme bağlanmıştır (Bugün, 02.11.1942; Doğu, 05.03.1938; Köstem, "Yeni Orman kanunu Lâyihasının Esasları", Kurun, 31.05.1936). Bu kapsamda askerî alanların çevresel düzenlemesi ve doğal kaynakların korunması amacıyla, tüm askerî sahaların ve orduya ait kurumların ağaçlandırılması, aynı zamanda mevcut ağaç varlığının korunması ve muhafazası için gerekli önlemlerin alınması yönünde kararlar da alınmıştır (BCA, 030.10.0.0/58.391.4).

Yurt genelinde ağaç sevgisi ve ağaç koruma bilincini toplumun tüm kesimlerine yaymak amacıyla kapsamlı bir seferberlik başlatılmıştır. Bu çerçevede, en kurak bölgelerde dahi ağaç yetiştirme amacıyla yürütülen faaliyetler ülkenin dört bir yanında sürdürülmeye çalışılmıştır. Ağaçlandırma konusunda halkı bilinçlendirmek ve teknik bilgi sağlamak amacıyla, ağaç yetiştirme ve bakım usullerini gösteren çeşitli eğitim filmleri de hazırlanmıştır. Bu amaç doğ-

rultusunda Ziraat Vekâleti tarafından Ankara'da özel olarak bir film üretilmiştir. Hazırlanan bu filmler, başkentteki kahvehanelerde toplanan halka ve köylülere sesli sinema makineleri ve projeksiyon cihazları aracılığıyla gösterilmiştir. Bu filmlerin Ankara'nın ardından ülkenin farklı bölgelerinde de gösterime sunulacağı belirtilmiştir. Söz konusu faaliyetler yalnızca yetişkinlere yönelik değil, aynı zamanda çocuklar ve gençler üzerinde de kalıcı bir çevre bilinci oluşturmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, öğretmenlerin rehberliğinde okul bahçelerinde fidanlıklar ve ağaç dikim alanları oluşturulması planlanmıştır. Genç kuşaklarda bu bilincin kökleştirilmesi amacıyla ayrıca "Okul Ağaç Birlikleri" kurulması kararlaştırılmıştır. Bu birliklerin ilki, Trakya Bölgesi'nde Edirne vilayet merkezindeki ilk ve ortaokul öğrencileri arasında teşkil edilmiştir (Son Telgraf, 06.02.1938; Haber (Akşam Postası), 14.02.1938). Ağaç sevgisinin ve çevre bilincinin bireylerde küçük yaşlardan itibaren yerleşmesini sağlamak amacıyla, ilköğretim müfredatına doğrudan bu hedefe yönelik uygulamalı içerikler de dâhil edilmiştir (İlk Mekteplerin Müfredât Programı, 1340).

Ağaç sevgisini ve onu yetiştirme sorumluluğunu üstlenmek, aynı zamanda bireysel duyarlılığın ötesinde, köklü bir kültürel birikimin ve eğitim sürecinin sonucu olarak değerlendirilmiştir (Etem, "Yüreyen Ağaçlar", Vakit, 14.03.1932). Ağaç sevgisinin yaşatılarak yaygınlaştırılması, ağaç dikimi, mevcut ağaç varlığının korunması yalnızca bireysel bir duyarlılık göstergesi değil; aynı zamanda yurttaşlık bilinciyle doğrudan ilişkili, toplumsal ve millî bir sorumluluk alanı olarak görülmelidir (Beker, "Ağaç Sevgisi, Ağaç Bayramı Bizde Hiçbiri Yok Bunların!", Yeniyol, 08.04.1936).

Ağaçlar ve ormanlar, yalnızca doğal varlıklar olmanın ötesinde, bir ülkenin iktisadi, zirai ve sıhhi yapısına çok yönlü katkılar sunan stratejik kaynaklardır. Bu sebeple, yurdun her köşesinin ağaçlandırılması ve toplumun tüm kesimlerinde ağaca karşı bir sevgi ve sorumluluk duygusunun geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Mevcut ağaç varlığının korunması ve yeni ağaçlandırma faaliyetlerinin sistemli bir şekilde sürdürülmesi, ülke kalkınmasında öncelikli görevlerden biri olmalıdır. Ekolojik açıdan değerlendirildiğinde, ormanlık alanların, orman bulunmayan bölgelere kıyasla daha fazla yağış aldığı ve bu sayede iklim dengesini olumlu yönde etkilediği bilinmektedir. Aynı zamanda ormanlar, hava kirliliğini azaltarak bulundukları çevrenin havasını temizlemekte, böylece halk sağlığına da doğrudan katkı sağlamaktadır (Gündoğdu, "Ağaç Kesmeden Zevk Duyanlara", Yeniyol, 02.03.1937).

6. Cumhuriyet Dönemi Çevre ve Ağaçlandırma Politikalarında Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti'nin Rolü

Türkiye'de çevre ve ağaç koruma bilincinin kurumsallaşması sürecinde önemli bir adım, 20 Şubat 1928 tarihinde Cemiyetler Kanunu çerçevesinde Kaymakam Hamdi Nafi Bey'in öncülüğünde Kemah'ta kurulan "Himaye-i Eşcar Cemiyeti" ile atılmıştır. Söz konusu cemiyet, ilerleyen dönemde "Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti" adını alarak faaliyet alanını genişletmiştir. Dönemin İktisat Vekili Rahmi Bey'in, cemiyetin daha etkili ve kapsamlı bir şekilde çalışmalarını sürdürebilmesi için başkent Ankara'ya taşınmasının uygun olacağı yönündeki değerlendirmesi doğrultusunda, cemiyetin merkezi 13 Aralık 1929 tarihi itibarıyla Ankara'ya nakledilmiş ve faaliyetlerini burada sürdürmeye başlamıştır (Erdem, 2021; Kılıç, 2020). Bu cemiyetin kuruluş amacı toplumda ağaç sevgisini teşvik etmek, özellikle genç nesillerde bu bilincin kalıcı biçimde yerleşmesini sağlayarak ağaç sevgisini canlı tutmak, ülkenin çeşitli bölgelerinde fidanlıklar kurarak modern yöntemlerle fidan üretmek ve bu fidanları halka dağıtmak, ağaç cinslerini iyileştirmek, ağaçsız bölgelerin ağaçlandırılmasına katkı sunmak ve ağaç bakımı konusunda halkın bilgi düzeyini artırmak olarak belirtilmiştir (BCA, 030.10.0.0/80.526.10; Yarın, 23.05.1931; Son Posta, 01.08.1931).

Cemiyetin yıllık kongresi Himaye-i Etfal Cemiyeti salonunda gerçekleştirilmiş ve bu kongrede, önceki adı yerine "Ağaç Koruma Cemiyeti" adının kullanılması kararlaştırılmıştır. Cemiyet, 1929 yılında yalnızca 6 vilayet, 24 kaza ve 24 nahiyede faaliyetlerini sürdürürken zamanla faaliyet alanını genişletmiştir. Cemiyet merkezinin Ankara'ya taşınmasının ardından, teşkilat yapısı 9 vilayet, 25 kaza ve 24 nahiyeyi kapsamaktaydı. 1930 yılı sonu itibarıyla örgütlenme faaliyetleri önemli ölçüde genişleyerek, 29 vilayet, 80 kaza ve 52 nahiyede şube açmıştır (Vakit, 02.12.1930). Cemiyet örgütlenme faaliyetleri kapsamında 1931 yılında 40 vilayet, 128 kaza, 81 nahiye ve 1020 köyde çalışmalarını yürütmüştür. Bu yaygın teşkilatlanma, ağaçlandırma çalışmalarının yurt çapında tabana yayılmasını sağlamış ve çevre bilincinin toplumsal düzeyde benimsenmesine katkı sunmuştur (Yarın, 23.05.1931).

12 Ocak 1932 tarihli arşiv vesikasında yer alan bilgilerde cemiyetin, 41 vilayet, 130 kaza, 89 nahiye ve 1020 köyde doğrudan şubeler aracılığıyla faaliyet gösterdiği belirtilmiştir. Cemiyet bu tarihe kadar ayrıca muhtelif köylerin birleştirilmesiyle oluşturulan 6 özel mıntıkada da teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Cemiyetin öncülüğünde gerçekleştirilen ve yurtta ağaçların çoğaltılması ile korunmasında etkili bir araç olarak değerlendirilen "ağaç bayramları", cemiyetin yayımladığı talimatnameler doğrultusunda ülkenin pek çok bölgesinde düzenli olarak icra edilmiştir. Cemiyetin genel merkezi tarafından yürütülen ça-

lışmalar neticesinde bir milyonun üzerinde fidan diktiği belirtilmiştir. Ayrıca fidancılığı teşvik etmek amacıyla mevcut fidanlıklar ve özel fidan işletmeleri hakkında toplanan bilgiler, kamuoyunun istifadesine sunulmak üzere bir katalog halinde yayımlanmıştır (BCA, 030.10.0.0/80.526.10).

7. Ağaç Muhipleri Cemiyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, kamuoyunun ağaç ve orman varlıklarına yönlendirilmesi ve bu alanda toplumsal bilinç düzeyinin artırılması, önemli bir mesele olarak görülmüştür. Nitekim Orman ve Av dergisinin 1 Mayıs 1928 tarihli sayısında yer alan bilgilere göre, İstanbul Şehremini Muhyiddin Bey'in öncülüğünde "Ağaç Muhipleri Cemiyeti" adlı bir sivil toplum kuruluşunun hayata geçirilmesinin planlandığı belirtilmiştir. Söz konusu cemiyetin temel amacı, toplumda ağaç ve ormanlara karşı derin bir ilgi ve sevgi duygusu uyandırmak olarak açıklanmıştır. Bu inisiyatif, Cumhuriyet'in erken döneminde ağaç ve orman konusunda farkındalık oluşturmak ve halkın ağaçlandırma faaliyetlerine katılımını teşvik etmek amacıyla geliştirilmiştir. Ağaç Muhipleri Cemiyeti'nin kuruluşu, çevreye duyarlı yurttaşlık bilincinin inşa edilmesine yönelik kurumsal ve toplumsal çabaların somut bir yansıması olarak değerlendirilmiştir (Orman ve Av, 01.05.1928). Ağaç Muhipleri Cemiyeti'ne, çevresel bilinçlenme sürecinde önemli bir misyon yüklenmiştir. Cemiyetin temel işlevlerinden biri, halkı bilgilendirici ve ilgi çekici biçimde yapılandırılmış konferanslar ve sohbet toplantıları düzenlemek olmuştur. Bunların yanında geniş kitlelere ulaşabilecek nitelikte, kolay anlaşılır ve erişilebilir içeriklere sahip kitapçıkların yayımlanmasına da önem verilmiştir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Ağaç Muhipleri Cemiyeti'nden, kamuoyunu çevre ve orman konularında aydınlatmaya yönelik her türlü faaliyeti yürütmesi ve çevresel farkındalığın yaygınlaştırılmasında etkin bir rol üstlenmesi beklenmiştir (Orman ve Av, 01.05.1928).

8. Cumhuriyet Döneminde Muhacirlerin İskânı ve Afet Mağdurlarına Orman Kaynaklarından Yapı Malzemesi Temini Politikaları

Ormanlar, yalnızca ekonomik üretim amacıyla değil, aynı zamanda sosyal ihtiyaçların karşılanmasında da önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, devlet ormanlarından çok yönlü biçimde yararlanılmıştır. Bu kapsamda, muhacirlerin iskânı ve I. Dünya Savaşı sırasında evleri tahrip olmuş, onarım veya yeniden inşa imkânı bulunmayan yoksul halkın konut ihtiyacını karşılamak için ormanlardan istifade edildiği görülmüştür. Hem bah-

sedilen hususlar için hem de doğal afet ve göç gibi olağanüstü durumlar karşısında mağdur olan halkın barınma ihtiyaçlarının karşılanması için devlet ormanları halkın hizmetine sunulmuştur. Aynı şekilde, bu kişilerin yerleşim alanlarında bulunan okul, mescit, köprü, ambar, ağıl, ahır ve samanlık gibi temel yapısal ihtiyaçlarının karşılanmasında da devlet ormanlarından istifade edilmiştir (BCA, 030.18.1.1/10.29.3; BCA, 030.18.1.2/78.71.15). Yukarıda bahsedilen alanların dışında şiddetli yağışlar nedeniyle mağdur olan ailelere ev, ahır ve samanlıklarını inşa edebilmeleri için devlet ormanlarından ücretsiz ağaç tahsis edilmiştir (BCA, 030.18.1.2/78.71.16).

Doğal afetler sonucunda mağdur olan vatandaşların temel barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında, devlet ormanları önemli bir destek unsuru olarak değerlendirilmiştir. Nitekim yurdun değişik yerlerinde meydana gelen yangınlarda evleri, ahırları ve samanlıkları tamamen yanan veya hasar gören muhtaç ailelere devlet tarafından kereste verilmiştir (BCA, 030.18.1.2/79.84.13; BCA, 030.18.1.2/81.103.2; BCA, 030.18.1.2/81.103.4). Söz konusu uygulama, yalnızca bu örneklerle sınırlı kalmamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi deprem, sel, yangın vb. afetlerde evleri, ahırları ve samanlıkları zarar görenlerin yanı sıra, göçmen ve muhacir ailelere de ücretsiz kereste temin edilmiştir. Bu durum, devletin ormanlardan birçok alanda yararlanıldığını ve sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak mağdur olan vatandaşlarına destek olduğunu göstermektedir[4]. Yukarıda verilen örneklerde de açıkça görüldüğü gibi afet mağdurlarının temel barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında devlet doğrudan doğal kaynakları seferber etmekten kaçınmamıştır (BCA, 030.18.1.2/100.97.13; BCA, 030.18.1.2/100.105.1; BCA, 030.18.1.2/100.106.16).

Sonuç

Cumhuriyet dönemi ormancılık politikaları, yalnızca mevcut orman varlığını korumaya yönelik dar bir yaklaşımla sınırlı kalmamıştır. Bu politikalar, yeni orman alanlarının oluşturulması, çevresel bilinçlendirme ve toplumsal katılım gibi çok boyutlu hedefleri kapsayan bir anlayışla şekillenmiştir. TBMM'de yapılan konuşmalarda ve hükümet programlarında da görüldüğü gibi ormanların

[4] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., (BCA, 030.18.1.2/98.48.7; BCA, 030.18.1.2/100.105.2; BCA, 030.18.1.2/102.53.11; BCA, 030.18.1.2/102.64.4; BCA, 030.18.1.2/103.67.14; BCA, 030.18.1.2/104.8.28; BCA, 030.18.1.2/104.13.1; BCA, 030.18.1.2/104.13.18; BCA, 030.18.1.2/104.15.16; BCA, 030.18.1.2/104.15.17; BCA, 030.18.1.2/104.17.6; BCA, 030.18.1.2/105.32.8; BCA, 030.18.1.2/105.33.18; BCA, 030.18.1.2/105.34.13; BCA, 030.18.1.2/105.44.14; BCA, 030.18.1.2/105.44.15; BCA, 030.18.1.2/105.45.14; BCA, 030.18.1.2/105.47.11; BCA, 030.18.1.2/106.50.5; BCA, 030.18.1.2/106.53.2; BCA, 030.18.1.2/106.53.4; BCA, 030.18.1.2/106.53.5, 030.18.1.2/110.27.8; BCA, 030.18.1.2/110.27.8; BCA, 030.18.1.2/111.58.13; BCA, 030.18.1.2/113.12.13; BCA, 030.18.1.2/115.75.8; BCA, 030.18.1.2/116.32.20).

korunmasına yönelik çeşitli kararların alınıp uygulandığı görülmüştür. Ormanların korunması ve bilinçli bir politika oluşturulması amacıyla yabancı uzmanların görüşlerine de önem verilmiş ve onların bilgi ve önerilerinden istifade edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yürürlüğe konan mevzuatlar, kurumsal yapılanmalar, halkı bilinçlendirme kampanyaları ve eğitim faaliyetleri, Türkiye'de modern ormancılığın temellerinin atılmasında önemli bir yer tutmuştur. Özellikle 1937 tarihli 3116 sayılı Orman Kanunu, Türkiye'de modern ve bilimsel temellere dayalı ormancılık anlayışına geçişin miladı olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte ormanların korunması, kıraç alanların ağaçlandırılması, ormancılık eğitiminin kurumsallaştırılması, halkın fidan dikim faaliyetlerine katılımının teşvik edilmesi gibi faaliyetlerin yürütülmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu faaliyetlerin yanında doğal afet ve göç gibi olağanüstü durumlardan kaynaklı felaketlerde orman kaynakları halkın hizmetine sunularak barınma ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmaya çalışılmıştır.

1923-1950 yılları arasında halkın ağaç ve orman sevgisini artırma konusunda önemli faaliyetler yürütülmüştür. Bu kapsamda Ağaç Bayramları, Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti vb. sivil girişimler ve Halkevlerinin öncülüğünde yürütülen halkı bilinçlendirme faaliyetleri ile çevre duyarlılığının toplumsal zeminde karşılık bulması amaçlanmıştır. Sonuç olarak, Cumhuriyet döneminde ağaç sevgisinin topluma kazandırılması ve orman koruma politikaları, Türkiye'nin hem doğal mirasını koruma hem de toplumsal kalkınmayı destekleme çabalarının önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Kaynakça

Arşiv
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA]
Resmi Yayınlar
T.C. Resmî Gazete
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
Süreli Yayınlar
Akşam
Aydın
Bugün
Cumhuriyet
Doğu
Güleryüz
Haber (Akşam Postası)
Hâkimiyeti Milliye
Halkın Sesi
İkdam (Halkın Gazetesi)
Köy Kanunu
Kurun
Orman ve Av
Son Posta
Son Telgraf
Tasvir-i Efkâr
Türk Dili
Türk Sözü
Ulus
Ulus Sesi
Vakit
Yarın
Yeni Sabah
Yeniyol
Araştırma ve İnceleme Eserler
Bayar, S. "Orman", *Ulus Sesi*, 23.03.1937.
Beker, B. S. "Ağaç Sevgisi, Ağaç Bayramı Bizde Hiçbiri Yok Bunların!", *Yeniyol*, 08.04.1936.
Cahid, B. "Çıplak İstanbul", *Son Posta*, 17.11.1939
Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
Erdem, U. (2021). "Cumhuriyet Dönemi Çevreci Bir Yapı: Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti (1928-1955)", *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 22(3), s. 395-305.
Erdönmez, C, Yurdakul, E, Seçil, G, Hikmet, B. (2023). "Türkiye'de Ormancılık Yönetimi ve Örgüt Yapısı: Cumhuriyetin 100. Ormancılık Örgütünün 184. Yılında Değerlendirmeler", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye Ormancılığı ve Geleceği,* (Ed. Murat Alan, Adil Çalışkan vd), Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, s. 59-94.
Göymen, A. T. (1339). Ağaç Dikelim: On Ağaç Dikmeyen Bir Ağaç Kesmeyelim, İstanbul: Matbaa-i Amire.
Gümüş, C. (2023). "Cumhuriyet'in 100 Yılında Ormancılık Politikamız", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye Ormancılığı ve Geleceği,* (Ed. Murat Alan, Adil Çalışkan vd), Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, s. 29-58.
Halid, R. "Ağaç, Tahta ve İnsan", *Tan*, 27.12.1941.

İlk Mekteplerin Müfredât Programı, (1340). İstanbul: Matbaa-i Amire.
Kılıç, E. (2020). *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları*, İstanbul: TMMOB Orman Mühendisleri Odası Yayınevi.
Koçlar, B. (2022). *Recep Peker Bir İnkılâpçının Hikâyesi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
Köstem, Ö. N. "Yeni Orman Kanunu Lâyihasının Esasları", *Kurun,* 31.05.1936.
Gündoğdu, M. "Ağaç Kesmeden Zevk Duyanlara", *Yeniyol*, 02.03.1937.
Nadi, Y. "Medeniyet ve Ağaç", *Cumhuriyet*, 27.10.1930.
Nadi, Y. "Türkiyenin Teşciri", *Cumhuriyet*, 07.07.1929.
Nayır, Y. N. "Ağaç Mevsimi", *Yeni Sabah*, 06.11.1941.
Nazmi, A. (1928). *Ağaç Dikmek: Ağaç Dikmenin Faydaları ve Fennî Usulü*. İstanbul: Marifet Matbaası.
Nuri, Ş. "Ağaçlandırma Politikamız", *Ulus*, 12.08.1935; Türk Sözü, 15.08.1935.
Ok, K. (2023). "Türkiye'de Devlet Orman İşletmeciliği", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye Ormancılığı ve Geleceği,* (Ed. Murat Alan, Adil Çalışkan vd), Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, s. 95-136.
Orman ve Av, C. 1, Sayı: 3, 1 Mayıs 1928.
Polatoğlu, M. G. (2021). "Türkiye'de 1923-1945 Döneminde Uygulanan Ormancılık Politikaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 23, Sayı: 3, s. 971-999.
Etem, S. "Yüreyen Ağaçlar", *Vakit*, 14.03.1932.
Safa, P. "Ağaç Sevgisi ve Ağaç Bilgisi", *Cumhuriyet*, 16.02.1937.
Topuzlu, C. "Sokaktaki Ağaçlarımız", *Akşam*, 25.06.1938.
Veldet, H. "Ormanlarımız ve Kanunlarımız", *Cumhuriyet*, 03.01.1945.
Yund, K. (1959). *Türkiye Orman Umum Müdürleri Albümü*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, s. 92-93.
Yurtoğlu, N. (Bahar 2023). "Atatürk Döneminde Türkiye'de Orman ve Ormancılık Politikası (1920-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* S. 107, s. 125-176.